

Старух В. О.,

старший викладач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України

МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Концептуальна метафора була і є об'єктом дослідження в працях великої кількості науковців. Вона також безпосередньо пов'язана з теорією метафоричного моделювання. Проте розробка метафоричних моделей відбувається головним чином на матеріалі політичних текстів. Отже, метафоричні моделі медичного дискурсу (далі – МД) є недостатньо висвітленими.

Стаття присвячена дослідженню метафоричних моделей в англomовному медичному дискурсі. Вона є продовженням дослідження в попередній статті, яка окреслює ключові поняття та встановлює специфіку перекладу військової метафори в англomовному медичному дискурсі.

З метою виокремлення метафоричних моделей було досліджено книги медичної сфери, а також лекції курсу медичної мікробіології. Вибір імунної системи як матеріалу для дослідження не є випадковим, адже саме військової метафори допомагають зобразити специфіку захисних реакцій організму людини.

Метафорична модель у медичному дискурсі – це одиниця професійного образу світу, яка побудована на медичних знаннях та втілює у мовній формі загальнокультурну модель світу. Метафоричні моделі розкривають подібність та незвичайні характеристики звичних уявлень про світ, організовують різноманітні за походженням фрагменти знання, допомагають у створенні цілісної системи мовної картини світу.

Результатом розвідки стало виявлення метафоричних моделей в англomовному медичному дискурсі. Вони репрезентують концепт *імунна система*, пояснюють дії імунної системи та її складників, спрямовані на захист організму людини. Метафорична модель ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ – ПОЛЕ БОЮ представлена фреймами ПІДГОТОВКА ДО ВІЙНИ ТА ОЗБРОСННЯ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ ТА ОЗБРОСНІ СИЛИ та НАСЛІДКИ ВІЙНИ. Метафорична модель ІМУННА СИСТЕМА – ЛІНІЯ УКРІПЛЕНЬ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ пояснює дії захисних реакцій. Метафорична модель ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ – КОРОЛІВСТВО описує процеси, які відбуваються в організмі людини під час захворювань, зрозумілою для дитини мовою.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо порівняння метафоричних моделей українomовного та англomовного медичного дискурсу.

Ключові слова: медичний дискурс, військова метафора, імунна система, метафорична модель.

Постановка проблеми. Професійна картина світу медика є результатом взаємодії наївної картини світу, наукової картини світу та світу професії медика. Метафори є невіддільною частиною медичного дискурсу (далі – МД), адже їх використання являє собою напрямок руху неусвідомленої творчої активності медика. За допомогою метафор забезпечується ефективність сприйняття медичних явищ шляхом переосмис-

лення фрагментів світу, які переносяться у сферу медицини на основі схожості.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню концептуальної метафори присвячена велика кількість праць науковців, серед яких варто виокремити засновника Дж. Лакоффа, а також Н.Д. Арутюнову, Т. ван Дейк та Е. МакКормак. Варто також зазначити, що з теорією концептуальної метафори безпосередньо пов'язана теорія метафоричного моделювання, яку досліджували Ю.М. Караулов, А.П. Чудинов, А.М. Баранов та інші.

Метафоричні моделі сприяють концептуалізації тих процесів, які відбуваються у певній сфері, і допомагають зробити їх більш зрозумілими для непрофесіонала. Проте метафоричні моделі розробляються переважно на матеріалі політичних текстів. Недостатньо висвітленим є встановлення та опис метафоричних моделей МД. Вищезазначене свідчить про **актуальність** розвідки.

Мета дослідження – виявити метафоричні моделі в англomовному МД.

Виклад основного матеріалу. В попередній статті була встановлена специфіка перекладу військової метафори в англomовному МД [1]. Також були окреслені ключові поняття: МД, метафора, військова метафора.

У цьому дослідженні важливим є уточнення ще одного ключового поняття – метафорична модель.

Метафорична модель – це існуюча в свідомості носіїв мови схема зв'язку між понятійними сферами, за якої система фреймів (слотів, концептів) однієї ментальної сфери (сфери-джерела) слугує основою для моделювання ментальної системи іншої сфери (сфери-магніту). За такого моделювання у сфері-магніті звичайно зберігається не тільки структура початкової області, але й емотивний потенціал, характерний для концептів сфери-джерела [2, с. 70]. Наприклад, концептуальна сфера ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ є потужним магнітом для метафоричної експансії, який притягує концепти з різноманітних понятійних сфер.

Наразі перейдемо до результатів нашого дослідження, в ході якого були виявлені метафоричні моделі на матеріалі медичних книг Steven A. Frank “Immunology and evolution of infectious disease” [3], Gregory Stewart “The Immune System” [4], а також на матеріалі лекцій курсу медичної мікробіології “Innate (Nonspecific) Immune Response” [5]. Вибір реакцій імунної системи для дослідження не є випадковим, адже йдеться про боротьбу організму із захворюваннями, використовується велика кількість військових метафор, які відображають специфіку захисних реакцій організму людини, що дає змогу виявити метафоричні моделі військової тематики.

Метафорична модель ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ – ПОЛЕ БОЮ є однією із домінуючих за своїми функціональними властивостями. Вона представлена фреймами ПІДГОТОВКА ДО ВІЙНИ ТА ОЗБРОЄННЯ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ ТА ОЗБРОЄНІ СИЛИ ТА НАСЛІДКИ ВІЙНИ. Кожен фрейм розуміється як фрагмент професійної мовної картини світу.

1. Фрейм ПІДГОТОВКА ДО ВІЙНИ ТА ОЗБРОЄННЯ. Організму людини постійно загрожують віруси, бактерії та різноманітні мікроорганізми. При цьому використовуються лексеми *to threaten* (загрозувати), *an intimidation* (загроза), *the health hazard* (загроза здоров'ю), *to keep under the permanent threat* (тримати під постійною загрозою) тощо.

Використання засобів для захисту організму людини концептуалізується як озброєння та підготовка до нападу супротивника, при цьому використовуються лексеми *to prime*, *to put on a war footing* (привести у стан підвищеної готовності), *armament* (озброєння), *equipment* (спорядження), *to arm* (озброюватися), *armory* (арсенал), *weapons* (зброя) тощо.

2. Фрейм ВІЙСЬКОВІ ДІЇ ТА ЗБРОЙНІ СИЛИ. Хвороботворні мікроорганізми намагаються проникнути всередину організму та викликати захворювання. Хворобу людини можна асоціювати з нападом супротивника, який використовує певну військову тактику, тобто сукупність прийомів та засобів, спрямованих на досягнення певної військової цілі.

При концептуалізації організму людини військові метафори зображують того, хто нападає, в образах агресора, загарбника, що підтверджують такі лексеми, як *killer cells* (клітини-вбивці), *to invade* (вторгатися), *an invader* (загарбник), *to attack* (нападати), *an aggressor* (агресор), *an invasion* (вторгнення), *an attack* (атака), *to assault* (атакувати), *to surround* (оточити), *to occupy* (окупувати) тощо.

Одужання є процесом відновлення нормальної життєдіяльності організму після хвороби і настає після «бою» організму з хворобою. Організм «бореться» та намагається «придушити» хворобу самостійно, але частіше залучаються різноманітні методи лікування. При цьому використовуються лексеми *to suppress* (придушувати), *to oppress* (пригнічувати), *to demolish* (руйнувати), *to destroy* (знищувати), *to eradicate* (викорінювати), *to eliminate* (усувати) тощо.

Боротьба з різноманітними захворюваннями проводиться із залученням значних оборонних резервів та лікарських препаратів, щоб завдати поразки ворогу: *an attack of antibiotics* (атака антибіотиків), *a novocaine block* (новокаїнова блокада). Відповідні дії створюють образ захисника: *the defense reactions of organism* (захисні реакції організму), *the defensive cells* (захисні клітини), *to repulse attack* (відбити напад), *to struggle* (боротися), *to protect* (захистити), *to resist* (чинити опір) тощо.

Оборона є одним з основних видів військових дій, які полягають у захисних діях збройних сил. Лексеми *a defense* (оборона), *a disposition* (розташування), *a cockpit* (театр воєнних дій), *a line of defense* (лінія оборони) концептуалізують захист нашого організму шляхом розташування військ на території, яку атакують. Такі лексеми, як *army* (армія), *soldiers* (солдати), *troops* (війська) тощо характеризують військові підрозділи.

3. Фрейм НАСЛІДКИ ВІЙНИ. Сучасна медицина зробила крок далеко вперед. Але, незважаючи на всі її досягнення, існують ще захворювання, проти яких вона безсилна. З ними не впораються ані захисні сили організму, ані потужні медикамен-

тозні засоби. І в цьому випадку окремі частини організму зазнають великих втрат та поразок, без яких не буває військових дій.

Після закінчення війни організм відновлює «зруйноване» хворобою здоров'я. Наслідки хвороби у військово-метафоричному плані достатньо яскраво зображуються за допомогою лексем *destruction* (руйнування), *destroyed* (зруйнований) тощо.

Метафорична модель ІМУННА СИСТЕМА – ЛІНІЯ УКРИПЛЕНЬ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ пояснює дії захисних реакцій.

Імунна система ЗАХИЩАЄ мікрофлору організму: *The innate immune system is always turned on and defends us against harmful things our bodies have never seen before.* – Вроджена імунна система завжди активується та захищає нас від шкідливих речовин, з якими організм раніше ніколи не стикався.

Вона УТВОРЮЄ ЛІНІЮ ЗАХИСТУ ТА ЗАГОРОДЖЕННЯ: *This collection of protective defenses is referred to as the innate or natural defense mechanisms.* – Цю сукупність захисних реакцій називають вродженими або природними захисними механізмами.

The innate immune system is our first line of defense against invading organisms while the adaptive immune system acts as a second line of defense and also affords protection against re-exposure to the same pathogen. – Вроджена імунна система є нашою першою лінією захисту на шляху інвазивних організмів, а набутий імунітет виконує функції другої лінії оборони і також забезпечує захист проти повторного втручання вже відомого збудника хвороби.

У разі небезпеки ОРГАНІЗОВУЄ НАСТУП: *This ability to mount an attack against a specific foreign invader is one of the most fascinating and complex processes of our bodies.* – Ця здібність організовувати наступ проти певних чужорідних тіл є однією з найбільш вражаючих та складних процесів нашого організму.

Neutrophils, Polymorphonuclear cells (PMNs), are recruited to the site of infection where they phagocytose invading organisms and kill them intracellularly. – Нейтрофіли – поліморфноядерні клітини, – рекрутуються на місце виникнення інфекції, де вони захоплюють інвазивні організми та знищують їх всередині клітини.

Усі чужорідні тіла, які вторгаються, АТАКУЮТЬСЯ: *These defenses aggressively attack foreign material that invades the body.* – Ці захисники завзято атакують чужорідні тіла, які вторгаються в організм.

The consequence of the respiratory burst is that a number of oxygen-containing compounds are produced which kill the bacteria being phagocytosed. – Наслідком окисного вибуху є формування складників, які містять кисень та вбивають бактерії після процесу фагоцитозу.

Lysozyme breaks down the cell wall of bacteria. – Лізоцим руйнує клітинну стінку бактерій.

Захисні механізми, які відбуваються в організмі людини, є СОЛДАТАМИ, які стримують наступ ворогів за допомогою значного арсеналу зброї: *These defenses would be the equivalent of the soldiers that fight back the invaders that manage to get past the barrier defenses. These fighting soldiers have an extensive arsenal of weapons they can use to keep the invaders out.* – Ці захисні механізми – це солдати, які відбивають атаку чужорідних організмів, яким вдалося пройти крізь захисні загорождення. Ці воїни мають значний арсенал зброї, яку можуть використовувати для стримування загарбників.

The trapping effect of mucus that lines the respiratory and gastrointestinal tract helps protect the lungs and digestive systems from

infection. – Слиз, який вкриває шлунково-кишковий та дихальний тракт, є ніби **пасткою**, яка допомагає **захистити** легені та систему травлення від інфекції.

Наступна метафорична модель, ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ – КОРОЛІВСТВО, розроблена з метою зобразити процеси, які відбуваються в організмі людини під час хвороби, доступною для дитини мовою.

Дітям подобаються казки про королівства, казкових воїнів та перемогу добра над злом. Під час хвороби, неважливо якої, – це може навіть бути звичайний нежить, дитині можна розповісти про те, як само організм бореться з хворобою.

*Imagine that your immune is **an army defending a kingdom (the body)**. Suppose that you are **the leader of the army** and that the king has just been killed in a fierce **battle** which was the result of **an attack by an invading army**. **The invading army destroyed the castle**. While the king and his **soldiers** valiantly held back **the invading army**, you managed to lead the people out of the kingdom and into the mountains nearby. So you must begin building the fortress to **defend the castle** and its people from future **invaders**. The moat and the walls create **a barrier** that will **resist attacks** from the outside. Next you must set to work **training soldiers**. You will need **archers and swordsmen** to **defend** the fortress. Now your kingdom is strong enough to **repel any attack**. And your immune system **protects** the body like a kingdom to keep it safe and keep out invaders.*

Уяви, що твоя імунна система – це **армія**, яка **захищає** королівство (організм). Ти – **командувач армії**, а короля тільки-но вбили у **жорсткій битві**, яка відбулася внаслідок **нападу армії загарбників**. **Загарбники зруйнували замок**. В той час, як король та його **солдати** хоробро стримували **загарбницьку армію**, тобі вдалося вивести людей з королівства в прилеглі гори. Тож ти повинен почати **будівництво фортеці**, яка б **захистила** замок та його мешканців від **набігів загарбників** у майбутньому. Рів та стіни утворюють **бар'єр**, який **стримує атаки** ззовні. Наступний крок – **тренування солдатів**. Тобі необхідні **стрільці та мечники** для **захисту фортеці**. Наразі твоє королівство достатньо захищене, щоб **відбити будь-яку атаку**. А твоя імунна система **захищає** організм, який є ніби королівством, та **відбиває атаки загарбників**.

Висновки. Таким чином, метафорична модель у МД – це одиниця професійного образу світу, яка побудована на медичних знаннях та втілює у мовній формі загальнокультурну модель світу. Метафоричні моделі розкривають подібність та незвичайні характеристики звичних уявлень про світ, організують різноманітні за походженням фрагменти знання, допомагають у створенні цілісної системи мовної картини світу.

Виокремлені метафоричні моделі ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ – ПОЛЕ БОЮ та ІМУННА СИСТЕМА – ЛІНІЯ УКРІПЛЕНЬ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ репрезентують концепт ІМУННА СИСТЕМА, пояснюють дії імунної системи та її складників, спрямовані на захист організму людини. Метафорична модель ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ – КОРОЛІВСТВО в медичній практиці може бути використана у спілкуванні лікаря з дитиною, коли усі процеси, які відбуваються під час хвороби, пояснюються зрозумілою для дитини мовою.

Перспективи подальших розвідок. Перспективою подальшого дослідження вважаємо порівняння військових метафоричних моделей україномовного та англomовного МД.

Література:

1. Старух В.О. Військова метафора в англomовному медичному дискурсі в аспекті перекладу. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2018. Випуск 6. С. 139–142.
2. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : монография. Екатеринбург, 2003. 248 с.
3. Frank Steven A. Immunology and Evolution of Infectious Disease. Princeton and Oxford, 2002. 359 p.
4. Stewart Gregory The Immune System. USA, 2004. 135 p.
5. Lecture: Innate (Nonspecific) Immune Response. 2009. № 1. 8 p.

Starukh V. Metaphorical models in the English medical discourse

Summary. A conceptual metaphor has been and is an object for studying in the works of many researchers. It is also in direct relation to the theory of metaphorical modelling. However, metaphorical models are developed from the political texts. Thus, metaphorical models of the medical discourse are not highlighted enough.

The article outlines the metaphorical models in the English medical discourse. It is connected with the previous article, which identifies the key definitions and focuses on the research of the military metaphors in the English medical discourse in the aspect of translation.

The medical books and the lectures on innate immune response are taken as the research material in order to point out the metaphorical models. The choice of the immune system as the material for the research is based on the fact that exactly military metaphors help to describe the specificity of defense reactions of a body.

Metaphorical models of the medical discourse is a unit of professional image of the world, and are created due to knowledge of the medical sphere. It represents the general cultural model of the world in linguistic forms. Metaphorical models reveal the similarity and unusual characteristics of usual understanding of the world, present knowledge fragments of different origins, help to create an integral system of the linguistic picture of the world.

The results of the research are the metaphorical models in the English medical discourse. They represent the concept of IMMUNE SYSTEM, explains the actions of the immune system and its components, aimed to defend a human body. The metaphorical model HUMAN BODY IS A BATTLE FIELD is presented by PREPARATION FOR WAR AND ARMING, MILITARY ACTIONS AND ARMED FORCES and RESULTS OF THE WAR frames. The metaphorical model IMMUNE SYSTEM IS A LINE OF DEFENSE explains the actions of the defense reactions. The metaphorical model HUMAN BODY IS A KINGDOM describes the processes that take place in a human body during any disease in a way, rather understandable for a child.

The prospect for the further research is to compare the metaphorical models of the Ukrainian and English medical discourse.

Key words: medical discourse, military metaphor, immune system, metaphorical model.